

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

OSUVA Open
Science

This is a self-archived – parallel published version of this article in the publication archive of the University of Vaasa. It might differ from the original.

TNC och Finland: Korrespondens inom terminologiområdet 1940–1999

Author(s): Heittola, Sanna; Landqvist, Hans; Nissilä, Niina; Pilke, Nina
Title: TNC och Finland: Korrespondens inom terminologiområdet 1940–1999
Year: 2022
Version: Publisher's PDF
Copyright ©2022 Svensk-Österbottniska Samfundet.

Please cite the original version:

Heittola, S., Landqvist, H., Nissilä, N. & Pilke, N. (2022). TNC och Finland: Korrespondens inom terminologiområdet 1940–1999. In: Björklund, S., Haagensen, B., Nordman, M. & Westerlund, A. (eds.) *Svenskan i Finland 19: Föredrag vid den nittonde sammankomsten för beskrivningen av svenskan i Finland, Vasa den 6–7 maj 2021*, 88–103. Skrifter utgivna av Svensk-Österbottniska Samfundet, 82. Vasa: Svensk-Österbottniska Samfundet.
<https://www.doria.fi/handle/10024/185549>

TNC och Finland

Korrespondens inom terminologiområdet 1940–1999

Sanna Heittola, Hans Landqvist, Niina Nissilä & Nina Pilke

1 INLEDNING

Under mer än sjuttiofem år, från första halvåret 1941 till och med årsskiftet 2018/2019, fungerade Tekniska Nomenklaturcentralen – TNC (från 2000 Terminologicentrum – TNC) som Sveriges nationella centrum för fackspråk och terminologi. Inom det pågående projektet *Termer i tid – tidens termer* kartlägger forskare vid Göteborgs universitet och Vasa universitet hur ett antal centrala institutionella aktörer agerar och interagerar med varandra i terminologiska frågor i Sverige från 1940-talet och framåt. Härigenom förväntas projektet identifiera olika möjligheter och utmaningar för terminologiskt arbete som en språklig infrastruktur i dag och i framtiden. Projektet presenteras bl.a. av Landqvist, Nissilä och Pilke (2017a), Landqvist, Nissilä och Pilke (2017b), Landqvist & Pilke (2018) samt Bendegard et al. (2019).¹

Redan från starten 1941 var TNC engagerat i internationellt terminologiarbete, först med särskilt intresse för samarbete inom Norden. Från 1940-talet hade TNC motsvarigheter i Norge och Danmark. (Selander 1972, 95–96; Bucher 2016, 71–75) Däremot fick Finland en motsvarighet först 1974 när Centralen för teknisk terminologi/Terminologicentralen – TSK inrättades (Reuter 2015, 444). Men kontakter och samarbete mellan TNC och finländska aktörer fanns tidigare än 1970-talet (jfr Selander 1972, 100; Reuter 2015, 437–442).

I denna artikel redovisar vi hur samarbetet mellan TNC och olika aktörer i Finland bedrevs från 1940-talet och framåt. Syftet med den studie som redovisas är att beskriva och diskutera detta samarbets omfattning, innehåll och betydelse med utgångspunkt i språkplanering. Detta gör vi på basis av arkivmaterial. I det närmast följande avsnittet beskrivs materialet, forskningsfrågorna presenteras och de metodiska valen redovisas.

¹ Projektet har tacksamt mottagit ekonomiskt stöd från Aktiastiftelsen i Vasa, Donationsfonderna för lärares forskning och resor vid Göteborgs universitet, Kulturfonden Finland-Sverige, Kungl. Vitterhets Historie och Antikvitets Akademien, Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället i Göteborg, Letterstedtska föreningen, Stiftelsen Erik Wellanders fond, Svenska Akademien, Svenska litteratursällskapet i Finland samt Svensk-Österbottniska Samfundet. Bidragen har använts för att täcka kostnader för projektmöten, insamling och katalogisering av material samt deltagande i vetenskapliga konferenser.

2 MATERIAL, FORSKNINGSPRÅG OCH METOD

Materialet för undersökningen utgörs av den delmängd av TNC:s arkiv vilken omfattar korrespondens mellan TNC och olika aktörer i Finland under tidsperioden 1940–1998, dvs. något före TNC grundades och nästan sextio år framåt. Hela TNC:s arkiv förvaras sedan årsskiftet 2018/2019 i det svenska Riksarkivet. TNC:s arkiv omfattar cirka 180 hyllmeter och är hittills okatalogiserat. (RA 2021) I arkivet ingår dokument av skilda slag och i olika format. Flertalet dokument utnyttjar verbal text, men även andra modaliteter förekommer genom ritningar och fotografier. (Landqvist & Pilke 2018, 94) Mycket TNC-material, bl.a. från Terminologacentrums webbplats, har också återpublicerats på föreningen Terminologifrämjandets webbplats, t.ex. nyhetsbrevet/tidskriften *TNC-aktuellt* (Nilsson 2021, 64).

Med *dokument* kan avses "alla möjliga former av informationsobjekt, inte endast textbärande sådana" (Järpvall 2016, 41). Två i sammanhanget centrala dokumenttyper är *blanketter* och *kontorspapper* (Järpvall 2016, 54). Blanketter, tillverkade av papper, innehåller förtryckt eller förinskriven text och blanketter erbjuder utrymme för att skriva in text i särskilt/särskilda utrymme/n, ofta avgränsade med linjer (Järpvall 2016, 166–167). I mediehistorisk forskning kan begreppet 'kontorspapper' användas för att täcka skrivpapper, brevpapper, postpapper, papper för blanketryck och konceptpapper (Järpvall 2016, 24). Det här aktuella materialet består huvudsakligen av brev i A4-format. Tillsammans med blanketter, kuvert och tidskrifter tillhör brev "de vanligaste pappersbaserade kommunikationsmedierna [...]" under 1900-talet (Järpvall 2016, 79).

Breven och annat undersökningsmaterial är samlade i tre pärmor med beteckningarna *Ufin 1941–1971*, *Ufin 1972–1989* och *Ufin 1990–1998*, där beteckningen *Ufin* ska utläsas som *Utlandskorrespondens Finland* med tillhörande årtalsintervall. De tre pärmorna med *Ufin* ingår i en större helhet av pärmor med TNC:s korrespondens utanför Sverige. Här finns särskilda helheter som gäller Danmark, Finland och Norge, betecknade med *Udan*, *Ufin* respektive *Unor*. Dessa helheter avspeglar TNC:s intresse för nordiskt termsamarbete (jfr Selander 1972). Därtill finns kategorin *Uall*, dvs. *Utlandskorrespondens allmän*. Denna korrespondens visar tydligt TNC:s internationella kontakter och intresse för internationellt samarbete (jfr Bucher 2016). I exempelvis pärmen *Uall, A–Ö, 1941–1959*, finns alfabetiskt ordnad korrespondens med aktörer i följande nationer: Australien, Brasilien, Kanada, England, Frankrike, Holland, Italien, Mexiko, Polen, Schweiz, Tyskland, USA och Österrike.

Sammanlagt innehåller de tre pärmorna med signum *Ufin* 698 brev. Begreppet 'brev' definieras i denna undersökning som ett "skriftligt meddelande från en avsändare till en adressat" (NE 2021). Därtill kommer att ett brev är adresserat till en eller flera mottagare samt inneslutet i kuvert eller något annat omslag (SFS 2010:1045, kap. 1, § 2). Breven i *Ufin* har vanligen A4-format, vilket är en pappersstandard som började användas i Sverige i mitten av 1940-talet (Järpvall 2016, 116). Också andra format än A4 förekommer dock: postkort/brevkort, trycksaker, affärshandlingar, varuprov, urklipp ur

tidningar/tidskrifter m.m. (jfr NE 2021 om olika format). I den tredje av Ufinpärmarna återfinns även utskrifter av e-brev, dvs. skrivna meddelanden som överförs med hjälp av datorer (Svenska datatermgruppen 2021). Begreppet 'brev' innefattar här även 7 anteckningar, som främst är handskrivna anteckningar från ett sammanträde eller telefonsamtal. Anteckningarna verkar inte ha skickats till någon mottagare. För att uppnå det angivna syftet har vi formulerat fyra forskningsfrågor:

1. Hur fördelar sig korrespondensen i Ufin över de olika decennierna från 1940-talet till 1990-talet?
2. Hurdan är fördelningen mellan svenska aktörer, främst TNC, och finländska aktörer, dvs. enskilda individer, företag, organisationer och myndigheter?
3. Vilka tematiska kategorier är aktuella under tidsperioden som helhet och de olika decennierna inom denna?
4. Vilken respons ger TNC på finländska initiativ, som gäller terminologiska resonemang med svenskan i Finland i centrum?

För att besvara forskningsfrågorna 1–3 genomför vi kvantitativa delstudier av materialet, vilka redovisas med hjälp av tabeller och figurer i avsnitt 4 nedan. För de två första frågorna reder vi ut hur breven i materialet fördelar sig över de aktuella decennierna samt granskar från vilket land de har skickats. För att besvara den tredje frågan klassificerar vi breven i fyra huvudkategorier, där varje huvudkategori innefattar ett antal underordnade kategorier, och klarlägger typiska initiativprofiler inom huvudkategorierna. I fokus för intresset står speciellt kategorin *Språkfrågor*, som innehåller de mer utpräglade terminologiska resonemangen.

För att besvara den fjärde och sista forskningsfrågan analyserar vi i avsnitt 4 hur en utvald termfråga, som gäller terminologi i fråga om trafiksäkerhet, diskuteras mellan TNC och finländska aktörer. De kvalitativa analyserna i detta avsnitt utgår från konkreta exempel ur materialet tillsammans med bakgrundsfakta som vi har sammanställt från källor av olika karaktär, t.ex. lagstiftning, facktidsskrifter och internetresurser, vilka sammantaget bidrar till att belysa och kontextualisera de konkreta exemplen.

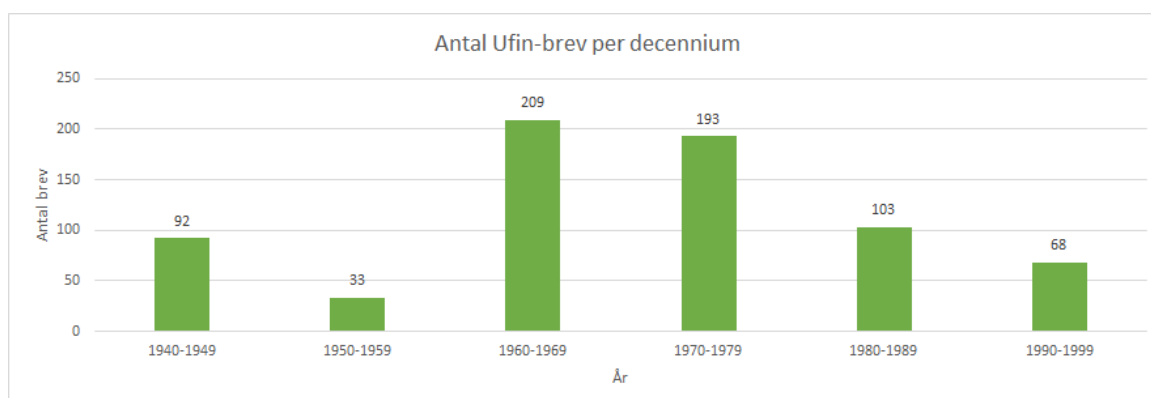
I den här studien, liksom i projektet som helhet, fungerar resultat från kvantitativa delstudier som utgångspunkt för kvalitativa delstudier (Landqvist, Nissilä & Pilke 2017b, 101). I den tematiska kategoriseringen som ligger till grund för den kvantitativa analysen tillämpar vi innehållsanalys. Vi antar att korrespondensen ökar efter att Finland får en motsvarighet till TNC år 1974 genom att TSK grundas. Den teoretiska ramen för vår studie utgörs av språkplanering (status-/korpusplanering) och terminologins teori. I resultatredovisningen diskuterar vi dels val av språklig varietet, dels lingvistiska frågor i samband med en utvald termfråga. (Se t.ex. Haugen 1982 samt Kaplan & Baldauf 1997 om språkplanering.) Som bekant är svenska ett pluricentriskt språk, men särskilt finländska språkvårdare strävar efter att undvika onödiga och störande skillnader mellan sverigesvenska och finlandssvenska (se t.ex. Reuter

1992; Slaf 2017; Tandefelt 2018). Exempelvis ska den svenska terminologin i nya finländska svenskspråkiga författningstexter "helst överensstämma med terminologin i nyare lagar, förordningar och myndighetsföreskrifter i Sverige, om detta bara är möjligt med hänsyn till vår nationella lagstiftning och den vedertagna terminologin här" (Slaf 2017, 52). TNC:s roll som nationell terminologiorganisation i Sverige kan förväntas ha betydelse för den respons som TNC ger i frågor om svenska termer i Sverige och Finland. Kriterierna för goda termer, till exempel korthet och genomskinlighet (se t.ex. Isohella & Nuopponen 2016), kan antas spela en viktig roll i TNC:s resonemang, eftersom dessa utgör grunden för praktiskt terminologiarbete.

I avsnitt 3 redovisas de kvantitativa resultaten vilka bidrar till att besvara forskningsfråga 1-3, medan de kvalitativa resultaten som bidrar till att besvara forskningsfråga 4 redovisas i avsnitt 4. Artikeln avslutas med en summering och framåtblick i avsnitt 5.

3 UFIN-BREVVÄXLING 1940-1998

Figur 1 visar hur de 698 Ufin-breven fördelar sig över tid. Av figuren framgår att 1960-talet och 1970-talet är de mest aktiva decennierna vad gäller samarbetet mellan Sverige och Finland. De två första breven skickades redan 1940, dvs. året före TNC:s första officiella verksamhetsår, medan de sex sista breven skickades 1998, det sista året i Ufin-materialet. Det genomsnittliga antalet skickade brev per år 1940-1998 uppgår till 11,8. Detta värde döljer dock en hel del variation. Under tre år inom de två första tioårsperioderna har inga brev skickats, nämligen 1950, 1952 och 1953, och under sex år finns bara ett brev per år. Detta gäller åren 1943, 1957, 1979, 1980, 1984 och 1997. Inom alla tioårsperioder finns sådana år under vilka 10 eller fler brev har skickats, och det är sammanlagt 25 av de 59 åren som uppfyller detta kriterium. Flest brev har skickats under de båda åren 1967 och 1971: 47 brev per år.

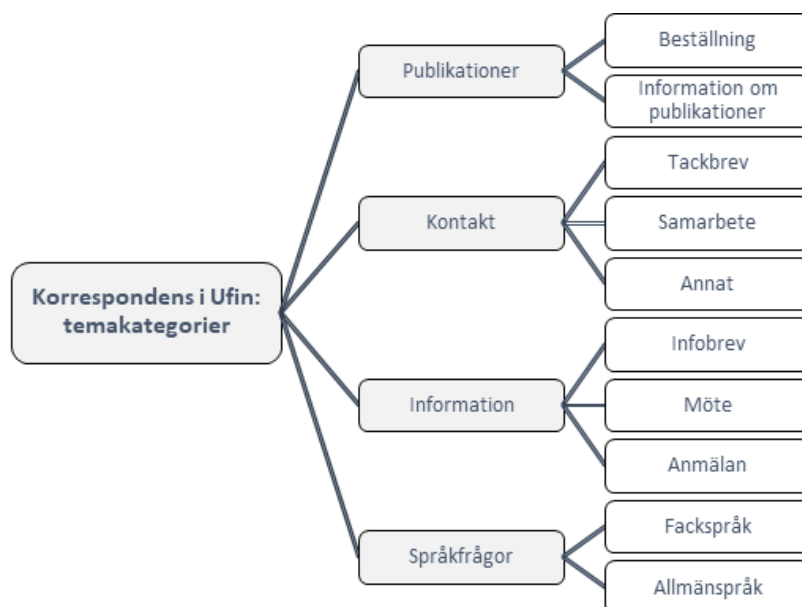
FIGUR 1 Antal Ufin-brev per decennium, 1940-1998. Absoluta tal

Tabell 1 visar att brevväxlingen har varit balanserad med hänsyn till i vilket land avsändaren befinner sig. Det är 362, vilket motsvarar 52 %, av breven som har skickats från Finland och 336, dvs. 48 %, från Sverige. Bland de 336 breven som har skickats från Sverige finns 327 brev med TNC som avsändare och 9 andra brev som skickats från föreningar eller företag i Sverige.

TABELL 1 Avsändare och antal brev från Finland respektive Sverige. Absoluta tal och procenttal

Avsändare	Antal brev
Finland	362 (52 %)
Sverige (327+9)	336 (48 %)
Sammanlagt	698 brev (100 %)

Flertalet år under perioden 1940–1998 har det skickats ungefär lika många brev per år från Finland respektive Sverige. Under fyra år har dock betydligt fler brev skickats från det ena landet. För Sverige gäller detta år 1967 med 32 skickade brev jämfört med 15 brev från Finland. För Finland gäller det åren 1975 med 19 skickade brev jämfört med 10 från Sverige, 1976 med 14 skickade brev jämfört med 2 från Sverige och 1995 med 11 skickade brev jämfört med 2 från Sverige. Vi har analyserat och kategoriserat de 698 Ufin-breven utifrån deras innehåll. Här har vi identifierat fyra huvudkategorier, med tillhörande underkategorier. En översikt av kategorierna ges i figur 2. I storleksordning är de fyra huvudkategorierna *Publikationer* (288 förekomster), *Kontakt* (184), *Information* (143) och *Språkfrågor* (83).

FIGUR 2 Temakategorier

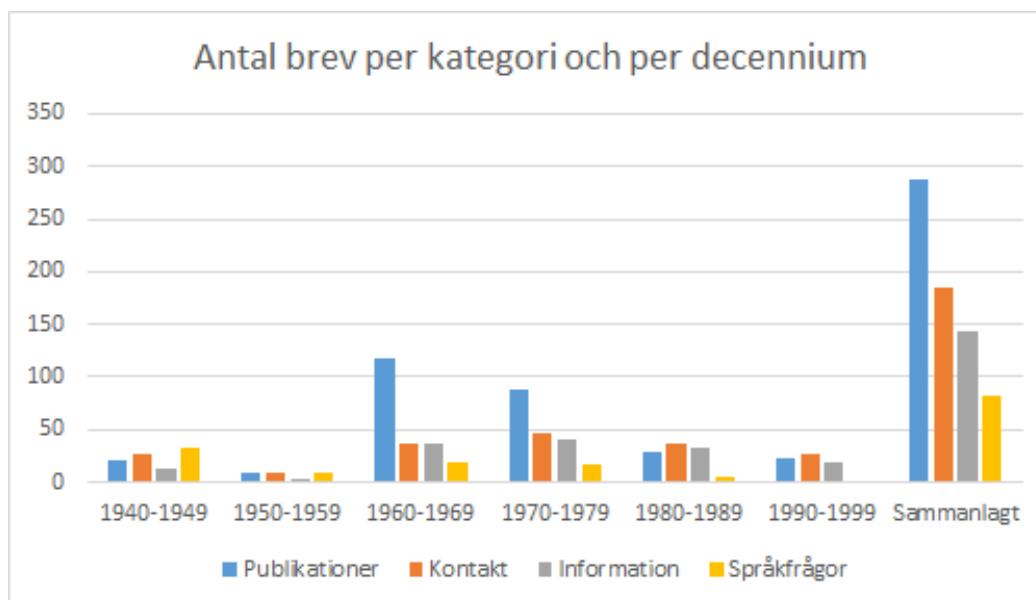
Breven inom kategorin *Publikationer* innehåller beställningar samt diskussioner kring publikationer, utgivning, korrekturgranskning, distribution och

utarbetande av ordlistor. Det är 56 % av breven i kategorin som har skickats från Finland medan TNC har skickat 43 % av breven. Största delen av breven i denna kategori har skickats mellan 1965 och 1975.

Breven inom kategorin Kontakt innehåller främst tackbrev och önskingar om samarbete. Det är 57 % av breven i kategorin som har skickats från Finland, medan TNC har skickat 41 % av breven. Kontaktbrev har skickats jämnare under åren än andra brev och det finns endast några enstaka år då inga brev har skickats.

Breven i kategorin Information gäller mötesplaner, föredrag, TNC:s verksamhet, framtida planer, anmälningar av publikationer i olika tidningar samt olika meddelanden om t.ex. organisationsförändringar och nya adresser. Det är 42 % av breven i kategorin som har skickats från Finland medan TNC har skickat 57 % av breven. Största delen av breven inom kategorin har skickats under 1960- och 1970-talen samt i slutet av 1980-talet.

Kategorin Språkfrågor innehåller 83 brev med frågor och svar om termer, begrepp, definitioner, översättningar och rekommendationer. Frågorna gäller både allmän- och fackspråk. Det är 43 % av breven i kategorin som har skickats från Finland till Sverige och TNC har skickat 53 % av breven till Finland. Tre brev (4 %) inom kategorin i Ufin-materialet har skickats från andra organisationer i Sverige till TNC. Sveriges Standardiseringskommission har skickat två av dessa medan Asea har skickat ett. Brev inom kategorin Språkfrågor har skickats förhållandevis jämnt över åren, men efter mitten av 1970-talet har endast några enstaka brev skickats och under 1990-talet har inga brev inom kategorin Språkfrågor skickats. En summering av antalet brev per huvudkategori och per decennium återfinns i figur 3:

FIGUR 3 Antal brev per huvudkategori och per decennium. Absoluta tal

I hela Ufin-materialet finns det sammanlagt 106 enskilda avsändare. Av dessa är 14 privatpersoner. Avsändarna har delats in i 7 kategorier, som presenteras i

tabell 2 nedan. Totalt är 101 avsändare från Finland och endast 5 från Sverige. Men ändå har alltså över hälften av breven skickats från Sverige eftersom TNC har skickat så många brev, nämligen 394 av 698.

TABELL 2 Avsändare, typ av organisation, antal enskilda avsändare och antal skickade brev. Absoluta tal

Avsändare, typ av organisation	Antal skickade brev	Antal enskilda avsändare
Centrum (TNC/TSK)	394	9
Affärsverksamhet	99	36
Förening	59	21
Bibliotek	51	8
Högskola	42	6
Myndighet	38	12
Privatperson	15	14
Sammanlagt	698	106

Om en avsändare har bytt namn under perioden 1940–1998, har den ändå räknats som en och samma avsändare. Till exempel har Vasa handelshögskola blivit Vasa högskola och senare Vasa universitet. Också Finlands Arkitektförbund har bytt namn flera gånger. Tekniska högskolans bibliotek har flyttat från Lönnrotsgatan i Helsingfors till Otnäs i Esbo, men biblioteket räknas ändå som en avsändare trots flytt och adressbyte. Om brev har skickats från samma organisation men från olika avdelningar har vi räknat att dessa brev har skickats från en och samma avsändare.

I kategorin Språkfrågor finns 26 olika initiativtagare. Största delen av dem (absoluta tal också, 31 %) är olika företag, men det finns också några privatpersoner, myndigheter, högskolor, föreningar och centrum, som har skickat språkfrågor till TNC. TNC har skickat över hälften av breven som hör till kategorin.

För den kvalitativa analysen i avsnitt 4 har vi valt ett exempel ur kategorin Språkfrågor, eftersom det inom kategorin finns "brevkedjor", där termfrågor diskuteras. Det valda exemplet handlar om termerna *bilbälte* och *säkerhetsbälte*. De alternativa termerna har en tydlig samhällsförankring genom att trafiklagstiftningen i flera nordiska länder förändrades vid den aktuella tidpunkten. Termerna kan därför antas ha varit av intresse även för andra än fackexperter inom området. Flera aktörer var aktiva i ärendet, och olika argument för och emot de alternativa termerna lades fram. Aktörernas argument kan relateras till studiens teoriram. Exemplet gör det även möjligt att ge läsarna av den här studien kontakt med Ufin-materialet på detaljnivå.

4 BLAND SÄKERHETSÄLTEN OCH BILÄLTEN

I detta avsnitt presenterar vi resultaten av den kvalitativa analysen i Ufin-materialet, vilken besvarar den fjärde forskningsfrågan. Det faktum att termerna *bilbälte* och *säkerhetsbälte* var aktuella just sommaren 1975 kan antas höra ihop med ändringar i lagstiftningen. Det blev obligatoriskt att installera säkerhetsanordningar i form av bälten i framsätet i personbilar i Sverige 1969 och i Finland 1970 (Laaksonen 1982). Bestämmelser om obligatorisk användning av bilbälte i framsätet på personbilar trädde i kraft i Sverige den första januari 1975 och i Finland den första juli samma år (Leden 1996, 44).²

Som uppfinning kan säkerhetsanordningar i form av bälten dateras till sent 1800-tal, då i fråga om flygplan (Laaksonen 1982). Den typ av trepunktsbälte som utgör standardutrustning i dagens bilar utvecklades på 1950-talet av säkerhetsingenjör Nils Bohlin vid biltillverkaren Volvo. Ända sedan 1920-talet hade biltillverkare försökt sälja bilar med installerade bälten, men det dröjde innan konsumenterna ville köpa sådana bilar. Bilar som behövde förses med bälten ansågs till och med ha bristfällig säkerhet. (Lappalainen 2018) Det krävdes alltså lagstiftning och sanktioner vid brott mot lagstiftningen för att ändra konsumenternas beteende.

Bälten i bilar har bidragit till färre olycks- och dödsfall i trafiken (Leden 1996; Lappalainen 2018). Termer för uppfinningen, och hur begreppet bakom termerna definieras, har haft och har fortfarande betydelse. I det följande klarlägger vi vilka argument för de alternativa termerna som förs fram av aktörerna i ärendet i Ufin-materialet samt resultaten av diskussionen.

Ärendet gäller således termerna *säkerhetsbälte* kontra *bilbälte*, och vår redogörelse för och analys av ärendet följer ärendets kronologi. Ärendet initierades av privatpersonen Kai Finell i Helsingfors och avslutades av TNC:s direktör Einar Selander.³ I Ufin återfinns tre brev, med tre tidningsklipp ur *Hufvudstadsbladet* (Hbl) som bilagor, och en intern TNC-utredning. Två av aktörerna, Finell och TNC genom Selander, kommunicerade direkt med varandra. Den tredje aktören, Per Erik von Bonsdorff i Helsingfors, bidrog till diskussionen genom två tidningstexter som Kai Finell kommenterade.⁴ En fjärde

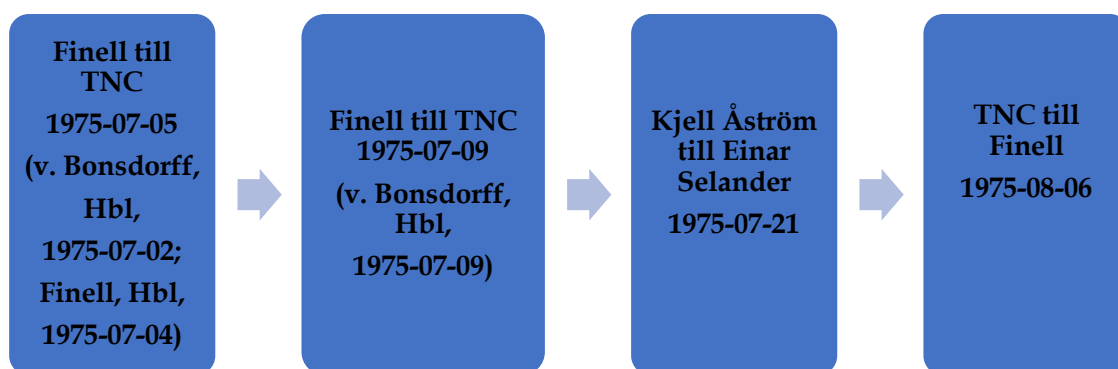
² I olika länder gäller olika regler om bälten i personbilar. Första landet med obligatorisk användning av bälten i personbilar i världen var Australien med obligatorisk användning i framsätet 1970 och i hela bilen 1971. Men i t.ex. USA är användningen av bälten fortfarande frivillig; det räcker sedan 1989 med att bilen har antingen krockkudde eller bälten. (Conybeare 1980; Roos 2020)

³ Kai Finell (troligen 1912–1984) var diplomingenjör med inriktning på elteknik, ägare av företaget Bureau Ikaros i Helsingfors och återkommande skribent i en teknisk språkspalt i den finländska svenskspråkiga ekonomi- och tekniktidskriften FORUM (jfr Geni 2021; STK 1937, 20; von Bonsdorff 1975b; Ufin 1975-07-05; Forum 2020). Einar Selander (1911–1994) var verksam vid TNC mellan 1957 och 1977. Under perioden 1960–1977 ledde han TNC:s arbete. (Bucher 1994)

⁴ Per Erik von Bonsdorff (1926–2008) var finländsk jurist, lagstiftningsråd och en av författarna av den första upplagan av handboken *Svenskt lagspråk i Finland* – Slaf från 1986 (Palmgren 2008).

aktör fanns vid TNC; på uppdrag av Einar Selander utredde Kjell Åström termerna. Uppgifter om texterna i ärendet återfinns i figur 4.

I sitt första brev, daterat 5 juli 1975, uttrycker Kai Finell främst sitt missnöje med termen *bilbälte*: "Som ett litet typexempel på att vi på finlandssvenskt håll inte är villiga till kritiklöst acceptera vilka ordbildningar som helst bifogar jag ett par tidningsklipp ur *Hufvudstadsbladet*" (Ufin 1975-07-05). Finell formulerar alltså inte någon direkt fråga till TNC om *bilbälte* kontra *säkerhetsbälte*. Inte heller efterfrågar han TNC:s uppfattning om termerna. Finells uppfattning kommer istället fram genom två bifogade texter ur *Hufvudstadsbladet*, Hbl.

FIGUR 4 Texterna i Ufin-ärendet om termerna *säkerhetsbälte* och *bilbälte*

I den första av de båda Hbl-texterna, publicerad 2 juli 1975, kommenterar Per Erik von Bonsdorff termerna. I texten redovisar von Bonsdorff innehållet i då ny finländsk lagstiftning och argumenterar för att termen *säkerhetsbälte* (S-bälte) ersätts med *bilbälte* i den svenskspråkiga lagstiftningen. Med tanke på svenska och norska termer är *bilbälte* en bättre svensk term i Finland än *säkerhetsbälte*. (von Bonsdorff 1975a) Samnordiska termer är således eftersträvansvärda. Om sådana inte är möjliga, så bör samma svenska termer användas i Sverige och Finland, antagligen i första hand så att termer myntade i Sverige skulle användas också i Finland (jfr von Bonsdorff 1975b).

I den andra bifogade Hbl-texten, publicerad 4 juli 1975, kritiserar Kai Finell termen *bilbälte*. För det första kan termen sägas vara ologisk med tanke på hur bilbälten är konstruerade: "Svenskans bälte avser ju en gördel eller en rem runt veka livet." För det andra används termer med efterleden *-bälte* eller *-sele* i fråga om skyddsanordningar med olika utformning i olika typer av fordon. I mindre flygplan finns *säkerhets-* eller *sitsbälten*, medan större flygplan med dubbelkommando är utrustade med *säkerhets-* eller *fästselar*. I mindre, snabbare motorbåtar används *säkerhetsbälten*. I segelbåtar kan det finnas *bälten* eller *selar*, vilka kopplas till linor för att minska risken att falla överbord. Därför går det inte att tala om *flygbälte* eller *båtbälte* som analogt bildade termer till *bilbälte*. (Finell 1975) Finells första argument innebär att "den tekniska verkligheten" ska styra valet av termer, medan det andra innebär att tekniska artefakter med liknande funktioner ska benämnas på liknande sätt, t.ex. termer med förleden *säkerhets-* i

olika typer av fordon. Möjligen ansåg Finell även att den mer etablerade termen *säkerhetsbälte* skulle ges försteg framför *bilbälte*.

Innan TNC hade reagerat skickade Finell ett andra brev, daterat 9 juli 1975. I brevet bifogar han också en andra text av von Bonsdorff, publicerad i Hbl samma dag, dvs. 9 juli. I sin replik till Finells inlägg i Hbl upprepar von Bonsdorff ett argument: termen *bilbälte* i svensk och finländsk lagstiftning bidrar till att förhindra att "differensen mellan rikssvenskt och finlandssvenskt språkbruk [...]" ökar. Dessutom konstaterar von Bonsdorff att *bilbälte* upptas i den då senaste upplagan av *Svenska Akademiens ordlista* (1973), att Finells resonemang om analogt bildade termer inte är giltigt och att teknisk och juridisk expertis har tillfrågats om och godkänt *bilbälte*. (von Bonsdorff 1975b; se Gellerstam 2009a om urvalet av ord i SAOL:s olika upplagor) Tillkommande argument från von Bonsdorffs sida innebär alltså att SAOL fungerar som en normerande kraft för svenskan, att analogt bildade termer går att bortse från och att sakkunniga inom teknik och juridik har accepterat termen *bilbälte*.

I sitt andra brev till TNC konstaterar Finell att han inte har behov av att diskutera mer med von Bonsdorff via inlägg i Hbl, utan Finell har "endast uttalat mitt personliga missnöje med termen [bilbälte] sådan den präglats i Sverige". I detta andra brev påpekar Finell dock att SAOL (1973), liksom den föregående upplagan (1950), även upptar *säkerhetsbälte* och att ordlistan är norm enbart för rättskrivningen. Med andra ord delar Finell inte von Bonsdorffs uppfattning att *bilbälte* i SAOL (1973) visar att ordet är etablerat i svenskan (se Gellerstam 2009b om uppfattningar om SAOL:s normerande roll). Finell skriver vidare att han kanske ska ta upp ämnet i tidskriften *FORUM*:s "tekniska språkspalt" och frågar därför "om TNC överhuvudtaget varit inkopplad i behandlingen av denna, i mitt tycke, nog så tekniska termfråga". (Ufin 1975-07-09)

Denna direkta fråga leder till en intern utredning vid TNC utförd av "KÅ", som sannolikt är Kjell Åström. Vid denna tidpunkt hade han varit anställd vid TNC ungefär ett år (TNC-Aktuellt 1974, 2). I utredningen gör Åström först en språklig analys av *bilbälte*. Förleden *bil-* är oproblematiskt och anger tydligt att det är fråga om just bälten alternativt selar i bilar. Kanske kan *bilbälte* sägas vara en ellips av *bilsäkerhetsbälte*. Efterleden *-bälte* är däremot lite problematisk. Med tanke på bilbältens utformning är artefakten "snarast en sele". (Ufin 1975-07-21) Åström instämmer således i Finells uppfattning att efterleden *-bälte* inte avspeglar artefaktens utformning (Finell 1975).

Åströms slutsats är att *bilbälte* är en "kort och smidig term med bra förled med något tveksam efterled". Trots efterleden skulle det dock vara svårt att rekommendera *bilsele*, eftersom *bilbälte* fått fäste i svenskan i Sverige "genom de senaste årens [trafiksäkerhets]propaganda [...]". Åström beaktar alltså förledens och efterledens semantiska innebörd, artefaktens utformning i förhållande till den semantiska innebörden och etableringen av *bilbälte* i språkbruket. Åström avslutar utredningen under den i det här sammanhanget talande rubriken *Taktiskt*:

KÅ [= Kjell Åström] finner inget i kartoteket [med termfrågor vid TNC] kring bilbälte, vilket tyder på att TNC inte har varit inkopplad. För att slippa göra KF [= Kai Finell]

besviken kunde kanske ett svar utformas mycket kort och bara redogöra för det faktum att TNC inte har haft anledning att uttala sig i frågan. (Ufin 1975-07-21, understrykning i originalet)

Ärendet avslutas genom att TNC:s direktör Einar Selander skriver ett brev till Kai Finell, daterat 1975-08-06. I brevet meddelar Selander att TNC inte har yttrat sig om införandet av termen *bilbälte* i svensk lagstiftning. Selander, liksom Åström, ger Finell rätt vad gäller artefaktens utformning och efterleden *-bälte*, eftersom "det moderna 'bilbältet' snarast är en sele, vilket don ju utmärks av att det omsluter också skulderparti eller bröstorg" (Ufin 1975-08-06, understrykning i originalet). Sedan nämner Selander en möjlig förklaring till termen *bilbälte*, en förklaring som inte ingår i Åströms utredning. Kanske vill lagstiftaren behålla "den hävdvunna efterleden i säkerhetsbälte samtidigt som man av lagtekniska skäl velat i själva termen binda användningsområdet" (Ufin 1975-08-06, understrykning tillagd). Det är fråga om just bilar, och fyra andra termer med sådan bindning är *bilbesiktning*, *bilprovning*, *bilregister* och *bilskatt*. Möjligen skulle Selander här kunna sägas skissera upp några underbegrepp i ett möjligt begreppssystem med 'bil' som toppbegrepp. Avslutningsvis påpekar Selander, liksom Åström, möjligheten att *bilbälte* ses som en elliptisk form av *bilsäkerhetsbälte* (Ufin 1975-08-06). Däremot kommenterar Selander inte ett antal andra argument i ärendet, framförda av von Bonsdorff, Finell och/eller Åström:

- strävan efter samnordiska termer (von Bonsdorff)
- strävan efter svenska termer som används i både Sverige och Finland (von Bonsdorff)
- strävan efter liknande benämningar på tekniska artefakter med liknande funktioner (Finell)
- etablerade termer framför nybildade (Finell)
- strävan efter korta och smidiga termer (Åström)
- SAOL:s eventuella normerande kraft i fråga om svenskans ordförråd (von Bonsdorff, Finell)
- fackmäns betydelse för att bedöma termer (von Bonsdorff)
- termers etablering i språkbruket i Sverige (Åström).

Det faktum att Selander avstår från att kommentera dessa argument kan tolkas som att han följer Åströms rekommendation att "svar utformas mycket kort [...]" (Ufin 1975-07-21). Finell återkom inte till TNC i ärendet.

Sammanfattningsvis diskuteras alltså de båda termerna i detta Ufin-ärende mångsidigt. Aktörerna uppmärksammar språkvetenskapliga aspekter som ordbildning och semantik liksom frågor om den pluricentriska svenskan och normering av svenskan. Aktörerna tar även upp mer terminologiska aspekter som termers längd, etablering och genomskinlighet liksom frågor om förhållandet mellan referenter, begrepp, definitioner och termer samt olika experters (kompletterande) kompetenser i terminologiskt arbete.

Ett efterspel till ärendet är en notis med rubriken "Bilbälte – säkerhetsbälte" i informationsbladet *TNC-Aktuellt*. I notisen summeras ärendet med fokus på

samnordiska termer. Liksom i TNC:s brev till Finell kommenteras de två efterlederna *-bälte* och *-sele*, förleden *bil-* och den möjliga ellipsen *bilbälte* utifrån *bilsäkerhetsbälte* (TNC-Aktuellt 1975, 5). En fråga är vad som har hänt i fråga om användningen av termerna *bilbälte* och *säkerhetsbälte* i Finland sedan Ufin-ärendet avslutades sommaren 1975. För att klarlägga detta krävs dock ett annat material än det som vi har använt för denna studie.

5 SLUTORD

I denna artikel har vi redovisat och diskuterat hur samarbetet mellan TNC och olika aktörer i Finland bedrevs från 1940-talet och framåt, som detta avspeglar sig i *Ufin 1940–1998*, dvs. *Utlandskorrespondens Finland*, som utgör en liten del av TNC:s samlade arkiv för perioden 1940–2018. I Ufin ingår totalt 698 brev.

Våra resultat visar att de mest aktiva samarbetsåren mellan Sverige och Finland har varit på 1960-talet och 1970-talet, eftersom 58 % av breven har skickats under denna tidsperiod. Knappt hälften (48 %) av breven har skickats innan den nationella terminologicalcentralen i Finland (TSK) bildades 1974. Därmed håller inte vårt antagande om att korrespondensen skulle öka när TNC fick en motsvarighet i Finland. Av de 698 breven har 52 % skickats från Finland och 48 % från Sverige. Utifrån den indelning av breven som vi har gjort är den största kategorin Publikationer (41 %). Den näst största kategorin är Kontakt (26 %), följd av Information (21 %) och den minsta kategorin Språkfrågor (12 %). Brev kan förväntas vara ett naturligt val när det gäller att beställa en publikation eller sprida information om en kurs. Är det däremot fråga om att boka in ett besök eller ställa en språkfråga, så kanske ett telefonsamtal kan vara ett bättre alternativ. Nya samarbetsformer som t.ex. Nordterm, sedan 1976, har bidragit till personliga möten, som antagligen inte alltid har dokumenterats i Ufin-materialet (se Picht 2008). Möjligheten att använda e-post från slutet av 1990-talet är också ett alternativ till korrespondens med fysiska brev (se Holmér 2016).

För den kvalitativa analysen har vi valt att diskutera termerna *bilbälte* och *säkerhetsbälte* i ett ärende i Ufin från 1975. Analysen visar att aktörerna i ärendet diskuterar termerna mångsidigt. Aktörerna tar upp ett antal språkvetenskapliga aspekter, såväl språket ur ett strukturellt perspektiv som ett samhälleligt, dvs. med fokus på både korpus och status. Vidare uppmärksammar aktörerna olika aspekter som är viktiga i terminologiskt arbete: termharmoni mellan ekvivalenter och olika kriterier som ställs på goda termer. I materialet motiveras argumenten med hur termerna passar in i existerande begreppssystem, termernas genomsynlighet och korthet. I den sista texten i kedjan förbigår TNC:s direktör Einar Selander flera aspekter som uppmärksammas i diskussionen. Selander verkar helt undvika att ta ställning till statusaspekter (termharmoni, etablering). Enligt vår tolkning tar han dock indirekt ställning även till statusaspekter genom att han i sitt svar hänvisar till "lagtekniska skäl som binder användningsområdet" (Ufin 1975-08-06).

När det gäller det fortsatta arbetet inom tematiken med just trafiksäkerhet

ser vi flera intressanta möjligheter att dels följa samarbetet mellan TNC och olika aktörer i Finland, dels reda ut hur termanvändningen ser ut på 2000-talet. Här är vi särskilt intresserade av hur termer etableras och faktorer som spelar in för etableringen.

Våra preliminära iakttagelser visar t.ex. att termen *bilbälte* verkar vara etablerad i finländsk lagstiftning i dag. De kritiska synpunkter på *bilbälte* som Kai Finell uttryckte 1975 fick alltså inget genomslag i dessa sammanhang. Såväl finländska myndigheter och organisationer som skribenter bakom finlands-svenska tidningstexter använder både *bilbälte* och *säkerhetsbälte* i Finland i dag. En orsak till denna variation kan vara att finskans *turvavyö*, utifrån termbanken TEPA (2021), kan motsvaras av båda de svenska termerna. Därför är det möjligt att vissa av de diskussioner som fördes i Ufin-ärendet under 1975, med Kai Finell och Per Erik von Bonsdorff från Finland samt Kjell Åström och Einar Selander som TNC-aktörer, fortfarande kan vara aktuella i valet mellan *bilbälte* och *säkerhetsbälte* som svenska termer i Finland.

En annan relevant aspekt i fråga om trafiksäkerhet är bilars aktiva och passiva säkerhetsanordningar. Jämförelser mellan hur äldre och nyare kompletterande utrusning som t.ex. *krockkudde* (fi. *turvatyyny*, en. *air bag*), som togs i bruk i bilar på 1990-talet, benämns och vilka kännetecknande drag hos de bakomliggande begreppen som termerna återspeglar kan antas vara intressanta för fortsatta studier av svenska termer i Finland.

LITTERATUR

- Bendegard, Saga, Landqvist, Hans, Nissilä, Niina & Pilke, Nina 2019. "Förslagsvis kunde en ren översättning av de tyska uttrycken användas". Fackexperter, språkexperter och terminologiska frågor i Sverige 1941–1983. I: Bianchi, Marco et al. (red.), *Svenskans beskrivning 36. Förhandlingar vid Trettiosjätte sammankomsten. Uppsala 25–27 oktober 2017*. Skrifter utgivna av Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 102. Uppsala: Uppsala universitet. S. 25–35.
- von Bonsdorff, P[er] E[rik] 1975a. Säkerhetsbälte – bilbälte. I: *Hufvudstadsbladet* 2.7.1975.
- von Bonsdorff, P[er] E[rik] 1975b. Lagtermen bilbälte. I: *Hufvudstadsbladet* 9.7.1975.
- Bucher, Anna-Lena 1994. Einar Selander till minne. I: *TNC-Aktuellt. Aktuellt från Tekniska nomenklaturcentralen* 1994:1. Årgång 36. S. 3. Hämtad 12.1.2022. https://terminologiframjandet.se/h552a9FtZ/wp-content/uploads/2021/03/TNC-Aktuellt_1994_1.pdf.
- Bucher, Anna-Lena 2016. Nationella terminologicalentraler – i allmännyttans tjänst. I: Pilke, Nina & Nissilä, Niina (red.), *Tänkta termer – Terminologihänsyn i nordiskt perspektiv*. VAKKI Publications 5. Vasa: Vasa universitet. S. 72–99.

- Conybeare, John A. C. 1980. Evaluation of Automobile Safety Regulations: The Case of Compulsory Seat Belt Legislation in Australia. I: *Policy Sciences* 12. S. 27–39. Hämtad 20.9.2021. <https://www.jstor.org/stable/4531798>.
- Finell, Kai 1975. "Bilbälte". I: *Hufvudstadsbladet* 4.7.1975.
- Forum 2020. *Om tidskriften. Ekonomi och teknik på svenska*. Hämtad 15.7.2020. <https://www.forummag.fi/om-tidsskriften>.
- Gellerstam, Martin 2009a. Ordförrådets förändring i SAOL. I: Gellerstam, Martin (red.), *SAOL och tidens flykt. Några nedslag i ordlistans historia*. Stockholm: Norstedts. S. 85–105.
- Gellerstam, Martin 2009b. Vad är Svenska Akademiens ordlista? I: Gellerstam, Martin (red.), *SAOL och tidens flykt. Några nedslag i ordlistans historia*. Stockholm: Norstedts. S. 11–30.
- Geni 2021 = Kai Finell's Geni Profile. Hämtad 1.3.2021. <https://www.geni.com/people/Kai-Finell/6000000084226401929>.
- Haugen, Einar 1982. The implementation of corpus planning: Theory and practice. I: Cobarrubias, Juan & Fishman, Joshua A. (red.), *Progress in Language Planning. International Perspectives. Contributions to the Sociology of Language* 31. Berlin: De Gruyter Mouton. S. 269–289.
- Holmér, Åsa 2016. Något nytt nästan varje dag – mina erfarenheter som terminolog på TNC. I: *Terminfo* 2/2016. Hämtad 19.1.2022. <http://www.terminfo.fi/sisalto/nagot-nytt-nastan-varje-dag--mina-erfarenheter-som-terminolog-pa-tnc-351.html>.
- Isohella, Suvi & Nuopponen, Anita 2016. Terminologia kohtaa käytettävyyden. Terminologisen käytettävyyden ydintä rakentamassa. I: Hirvonen, Pia, Rellstab, Daniel & Siponkoski, Nestori (red.), *Text och textualitet*. VAKKI Publications 7. Vaasa: Vaasan yliopisto. S. 226–237.
- Järpvall, Charlie 2016. *Pappersarbete. Formandet av och föreställningar om kontorspapper som medium*. Mediehistoriskt arkiv 14. Lund: Lunds universitet.
- Kaplan, Robert B. & Baldauf, Richard B. 1997. *Language Planning from Practice to Theory*. Multilingual Matters 108. Clevedon, England, etc.: Multilingual Matters Ltd.
- Laaksonen, Hannu 1982. TM-lääkäri: Turvavyön historiaa. I: *Tekniikan Maailma* 1982:1. S. 104–105.
- Landqvist, Hans, Nissilä, Niina & Pilke, Nina 2017a. "Gryta bör vara benämning för käril av kraftigt material ..." Experters bidrag för att skapa terminologiska resurser. I: Aasgard, Marianne & Våge, Ole (red.), *Hvem er brukerne av terminologiske resurser – og hvordan når vi ut til dem? Rapport fra NORDTERM 2017. Kongsberg, Norge 12.–15. juni 2017*. Nordterm 20. Oslo: Språkrådet i Norge. S. 17–30.
- Landqvist, Hans, Nissilä, Niina & Pilke, Nina 2017b. Röster i teknikens värld. Termer, fackexperter och språkexperter. I: Keng, Nicole, Nuopponen, Anita & Rellstab, Daniel (red.), *Röster*. VAKKI Publications 8. Vaasa: Vaasan yliopisto. S. 100–110.
- Landqvist, Hans & Pilke, Nina 2018. (O)lika? Två experters verksamhet inom ett terminologiskt nätverk. I: Kääntä, Liisa, Enell-Nilsson, Mona & Keng,

- Nicole (red.), *Arbetslivskommunikation*. VAKKI Publications 9. Vaasa: Vaasan yliopisto. S. 92–104.
- Lappalainen, Kai 2018. Turvavyö – maanteiden hengenpelastaja. I: *Wheels*, 4.9.2018. Hämtad 2.2.2021. <https://www.wheels.fi/turvavyo-maanteiden-ruotsalainen-hengenpelastaja/>.
- Leden, Lars 1996. *En jämförelse av trafiksäkerheten i Finland, Sverige och Norge*. Vägverkets utredning 58/1996. Helsingfors: Oy Edita Ab.
- NE 2021 = *Nationalencyklopedin*. Hämtad 15.2.2021. <https://www.ne.se/sök/?t=uppslagsverk&q=brev>.
- Nilsson, Henrik 2021. Terminologiframjandet – om att fylla ett hål i Terminologi-Sverige. I: *Begreppsarbete och informationshantering. Rapport från Nordterm 2021*. Nordterm 22. Helsingfors: Terminologicalentralen. S. 62–64. Hämtad 18.1.2022. http://www.nordterm.net/wiki/sv/index.php/Nordterm_22.
- Palmgren, Sten 2008. In Memoriam P.E. von Bonsdorff. I: *Språkråd. Statsrådets svenska språknämnd informerar. Valtioneuvoston ruotsin kielen lautakunta tiedottaa 2/2008*. S. 13.
- Picht, Heribert 2008. NORDTERM – et forum med tradition og fremtid. I: Hoel, Jan (red.), *Kunnskap og fagkommunikasjon. Rapport fra Nordterm 2007 Bergen 13.–16. juni 2007*. Nordterm 15. Oslo: Språkrådet. S. 35–47. Hämtad 19.1.2022. <http://www.nordterm.net/filer/publikationer/rapporter/Nordterm15.pdf>.
- RA 2021 = Riksarkivet AB Terminologicalentrum TNC. Hämtad 14.2.2021. <https://sok.riksarkivet.se/fritext?Sokord=nomenklaturcentralen&EndastDigitaliserat=false&AvanceradSok=True&PageSize=20&page=2&postid=Arkis+B9178DDF-DCDE-47B5-A553-28753AE10B49&tab=post&FacettState=undefined%3ac%7c#tab>.
- Reuter, Mikael 1992. Swedish as a pluricentric language. I: Clyne, Michael (red.), *Pluricentric Languages. Differing Norms in Different Nations*. Contributions to the Sociology of Language 62. Berlin: Mouton de Gruyter. S. 101–116.
- Reuter, Mikael 2015. Sextio år av nordiskt språksamarbete. I: Sandström, Caroline et al. (red.), *Perspektiv på lexikografi, grammatik och språkpolitik i Norden*. Institutet för de inhemska språkens webbpublikationer 39. Helsingfors: Institutet för de inhemska språken. S. 435–461. Hämtad 21.1.2022. <https://kaino.kotus.fi/www/verkkojulkaisut/julk39/antologi2015.pdf>.
- Roos, Dave 2020. *When New Seat Belt Laws Drew Fire as a Violation of Personal Freedom*. Hämtad 20.9.2021. <https://www.history.com/news/seat-belt-laws-resistance>.
- Selander, Einar 1972. Terminologiarbete i Norden – erfarenheter i Sverige. I: Hamburger, Arne, Sudmann, Arnulf & Molde, Bertil (red.), *Språk i Norden 1972. Årsskrift för de nordiska språknämnderna*. Skrifter utgivna av Nämnden för svensk språkvård 47. Stockholm: Nämnden för svensk språkvård. S. 95–102.
- SFS 2010:1045 = *Postlag*. Svensk författningssamling 2010:1045. Hämtad 18.3.2021. https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/postlag-20101045_sfs-2010-1045.

- Slaf 2017 = *Svenskt lagspråk i Finland Slaf Ruotsinkielinen lakikieli*. Statsrådets kanslis publikationsserie Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 1/2017. Helsingfors: Valtioneuvoston kanslia Statsrådets kansli. Hämtad 19.1.2022. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/79143>.
- STK 1937 = *Suomen teknillinen korkeakoulu. Vuosikertomus 1936–1937. Rehtorin antama*. Helsinki: Suomen teknillinen korkeakoulu. Hämtad 10.10.2020. <https://core.ac.uk/download/pdf/322691515.pdf>.
- Svenska datatermgruppen 2021. *Termado sök bland datatermer*. Hämtad 1.2.2021. <https://dataterm.termado.net>.
- Tandefelt, Marika 2018. Ett språk med rötter i flera länder – om svenskan som ett pluricentriskt språk. I: *Tijdschrift voor Skandinavistiek* 36(2). S. 79–91. Hämtad 21.1.2022. <https://ugp.rug.nl/tvs/article/view/31569>.
- TEPA 2021 = *Termbanken TEPA – Terminologicalentralen TSK*. Hämtad 5.4.2021. <https://termipankki.fi/tepa/sv/>.
- TNC-Aktuellt 1974 = Ny medarbetare på TNC. I: *TNC-Aktuellt Tekniska nomenklaturcentralen* 1974:6. Årgång 16. S. 2. Hämtad 15.2.2021. https://terminologiframjandet.se/h552a9FtZ/wp-content/uploads/2021/03/TNC-Aktuellt_1974_6.pdf.
- TNC-Aktuellt 1975 = Bilbälte – säkerhetsbälte. I: *TNC-Aktuellt Tekniska nomenklaturcentralen* 1975:4. Årgång 17. S. 5. Hämtad 15.2.2021. https://terminologiframjandet.se/h552a9FtZ/wp-content/uploads/2021/03/TNC-Aktuellt_1975_4.pdf.